

LEGKEDVESEBB MADARAINK

3.

füsti- és molnárfecske

Füstifecske — molnárfecske

A hosszú lábú, piros csőrű gólya mellett a fecskék is a magyar ember kedves madarai közé tartoznak. Csicseregnek az eresz szélén, takaros fészket építenek az istálló gerendáján, kapkodják a legyeket a legegésző jószág oldaláról, de megjelennek a városi és falusi nagy lakótelepeken is, ahol az erkélyek szögleibe építik fészkeiket.

Valamikor a falusi ember szerencsének tekintette, ha fecskepár telepedett meg az eresz alatt vagy az istállóban, ahol külön nyílást vágtak az ajtóra, esetleg nyitva hagyták az egyik kisablakot, hogy a fiókáit etető madár szabadon járhasson ki és be. Sajnos az utóbbi időben sok szomorú hírt kaptunk arról, hogy a fecskéket már nem nézik mindenütt jó szemmel. Tojásokkal, fiókákkal teli fészkeket vertek le a falról, másutt nagy, zörgő nylonlepedőket terítettek az eresz aljára, nehogy a tavasszal visszatérő madarak megtelepedhessenek. Esetleg légpuskával lövöldöztek a dróton csicsergő fecskékre, és nem törődtek vele, talán nem is gondoltak rá, hogy a szárnyzegetten aláhulló madár fiókái valahol az eresz alatt, vagy az istálló gerendáján épült fészkekben szülők nélkül sok szenvedés után éhenpusztulnak.

Mindezek ellenére szeretnénk hinni, hogy a fent említett szomorú példák csupán elszigetelt jelenségek és a magyar ember ma is éppen olyan nagy szeretettel és gondoskodással tekint a fecskékre, mint apáink, nagyapáink és azok ősei tették valamikor. Szeretnénk hinni, hogy ma is érvényesek Szabó Lőrinc gyönyörű sorai, amikor „Ficseri-füsti” című versében egyebek mellett így ír:

csak nézem, hogy körözl elegánsan
s csupaszáj-fiaidnak enni hogy adsz;
áldás lakik a fehérfalú házban,
Ficseri-füsti, ahol te laksz.

Vagy idézzünk néhány sort Tompa Mihálytól, aki hasonlóképpen nagyon szeretettel ír a fecskékről:

fecske fészkel az ereszünk alatt
dehogy bánthanám a jó madarat;
sőt úgy szeretem s örülök neki,
fiacskáit midőn etetgeti.

Melyik az igazi fecske?

Szerte a világon csaknem 80 különböző fecskefaj él, a legtöbbjük Afrikában. Európából ötféle fecskét ismerünk, ezek közül hazánkban három faj fészkel. De ha valaki a madarakkal foglalkozó magyar nyelvű könyvekben próbál utánanézni, mégis négyféle fecskéről olvashat. Vajon hogy lehet ez?

Úgy, hogy a magyar nyelv fecskének nevezi a sarlósfecskét is, holott ez az alulról feketét mutató, a levegőben a vasmacskára emlékeztető, a magasban vagy a házfalak között sivítva nyilaló madár valójában nem fecske, bár repülés közben kétségkívül emlékeztet azokra, különösen a molnárfecskére. A sarlósfecskék a madár-rendszerben a lappantyúk és a jégmadarak között kaptak helyet, de közeli rokonaik az amerikai földrészen élő parányi kolibriknek is. Hazánkban egyes nagyvárosokban, például Budapesten, Pécsen, Sopronban és Veszprémben élnek, magas épületek zugaiban fészkelnek és arról nevezetesek, hogy éppen csak költeni jönnek haza Afrikából. Májusban érkeznek és alig repítették ki a fiókáikat, július végén, augusztus elején már eltűnnek a költőhelyek környékéről.

A három hazai fecskefaj közül a partifecske a legkisebb, tollruhája barna, mellén ugyancsak barna örv húzódik. Nagy telepeken fészkel a homok- és sóderbányákban, meredek folyópartokon, ahol a madarak úgy keringenek a sok-sok földbe fúrt vízszintes alagút bejárata előtt, mintha óriásira nőtt méhek lennének. A partifecskével talán egy későbbi füzetben foglalkozunk, most az ember közelében élő két fajt, a füst- és a molnárfecskét vesszük nagyítónk alá. Érdemes együtt tárgyalni őket, mert a legtöbb ember, ha szereti is a fecskéket, nem ismeri és alaposan össze is keveri őket. Gyakran olvashatunk például arról, milyen kedvesen csicsereg az udvaron az eresz alatt tanyázó fecske, holott az ereszek alatt a molnárfecskék fészkelnek, az udvaron pedig a füstifecske énekel kedves, behízelt hangján.

A két faj egyébként színezetében is eltér egymástól. Felül mindkettő szép acélkék, de a molnárfecske háta és alsóteste hófehér, a farka csupán kimetszett. A füstifecske homloka és torka barnásvörös, a begyén széles, kékesfekete mellényt visel. Alsóteste sárgásfehér, vörhenyes árnyalattal, az öreg madarak szélső farktollai megnyúltak és ezek alkotják az igazi villás fecskefarkot.

Hol élnek fecskéink?

A füstifecske a legészakibb részekről eltekintve egész Euráziában elterjedt, de fészkel Észak-Afrikában és Észak-Amerikában is. A molnárfecske Eurázsia és Északnyugat-Afrika lakója. Hazánkban a füstifecske elsősorban a falvakban és a tanyákon él, a molnárfecske a városokban is otthon van, például egyik első madárvendége az új lakótelepeknek.

A két faj fészkelésmódja és a fészek maga is alapvetően eltér egymástól. A molnárfecske az épületek külső oldalán, az eresz alatt, erkélyek szögleteiben építi apró sárgombócokból álló, zárt, csupán keskeny bejárónyílással ellátott fészket. Társaságkedvelő madár, nem ritkán száz vagy még több fészek épül egymás közelében. A füstifecske ezzel szemben az épületek belsejét választotta. Legszívesebben a kellemesen meleg istállóknak fészkel. A gerendán épült, felül nyitott fészkekbe a madarak a sárgalacsinok közé sok növényi szálát is bedolgoznak. De költenek füstifecskék a tornácok alatt, elhagyott épületek belsejében, sőt ha tavasszal néhány napra nyitva felejtjük az ablakot, előfordul, hogy a konyhában vagy a szobában is megtelepszik egy-egy pár. Ilyenkor gyakran a mennyezetről alácsüngő lámpatartóra fészkelnek.

Tavaszi érkezés

A régi magyar szakkönyvekben minden vonuló madárnál megadták a sok megfigyelés alapján leszűrt úgynevezett országos érkezési középnapot. Ezek szerint átlagos időjárás mellett a gólya március 30-án, a füstifecske április 4–5-én, a molnárfecske valamivel később, a hó 11–12. napján, a fülemüle április 18-án, a partifecske pedig csak április 19–20-án érkezik. Ma már tudjuk, hogy ezek a számok legfeljebb támpontot jelenthetnek, de elsősorban az időjárástól függően igen nagy eltérések is lehetségesek. Külföldi adatok szerint például a füstifecskéknél az egyes madarak érkezése között 30 vagy akár 60 nap is eltelhet.

Különösen hűvös, esős tavaszon vesszük észre viszonylag későn a hazatért fecskéket. Ilyenkor ugyanis a madarak nem jelennek meg rögtön a fészkelőhelyek közelében, hanem csapatosan vadásztatnak a vizek felett, hogy szűkös táplálékukat összeszedjék. A víz közelében mindig enyhébb a levegő, erősebb a rovarmozgás, a fecskék pedig szorosan az apró hullámok felett repülve az éppen átalakult és első légi útjukra készülő szúnyogokat is elkapkodják.

Csodálatos látvány az ilyen kora tavaszi vadászgató füstifecske csapat! Órákon át lebegnek a nemrég érkezett és bizonyára nagyon fáradt vándorok a víztükör fölött, szárny szárny mellett csapdos a levegőben, türelmesen pásztázzák át a vizet újra és újra, hogy korgó gyomrukat úgy-ahogy megnyugtassák. De ha aztán mégiscsak kisüt a meleg áprilisi nap, csendesedik a hideg szél és tömegesen bújnak elő rejtekükről az addig gémberedetten pihenő rovarok, a fecskék is nyomban jobb kedvre derülnek. Ha jóllaktak, a nádszálakra ülnek pihenni. Tollászcodnak, néha már csicseregnek is egy keveset, majd egy idő után ismét a víz fölé szállnak. De már nem kell annyira alacsonyra ereszkedniük. Egyre több csillogó szárnyú rovar repked, cikázik a levegőben és mi kell ennél több egy nemrég érkezett, éhes fecskének?

A régi fészekben

Amikor április derekán már tartósan jóra fordul az idő, megérkeznek a molnárfecskék, és a füstifecskék is felbukkannak a fészkelőhelyek környékén. A hímek szapora énekléssel igyekeznek egy tojót a közelbe csalogatni. Néha körbe repülnek az udvar felett, be-beszállnak az istálló ablakán és közben szinte szünet nélkül énekelnek. Ha pedig megérkezik a tojó, hívják, csalogatják, hogy megmutassák leendő párjuknak a tavalyi fészket, vagy a most kinézett fészekhelyet.

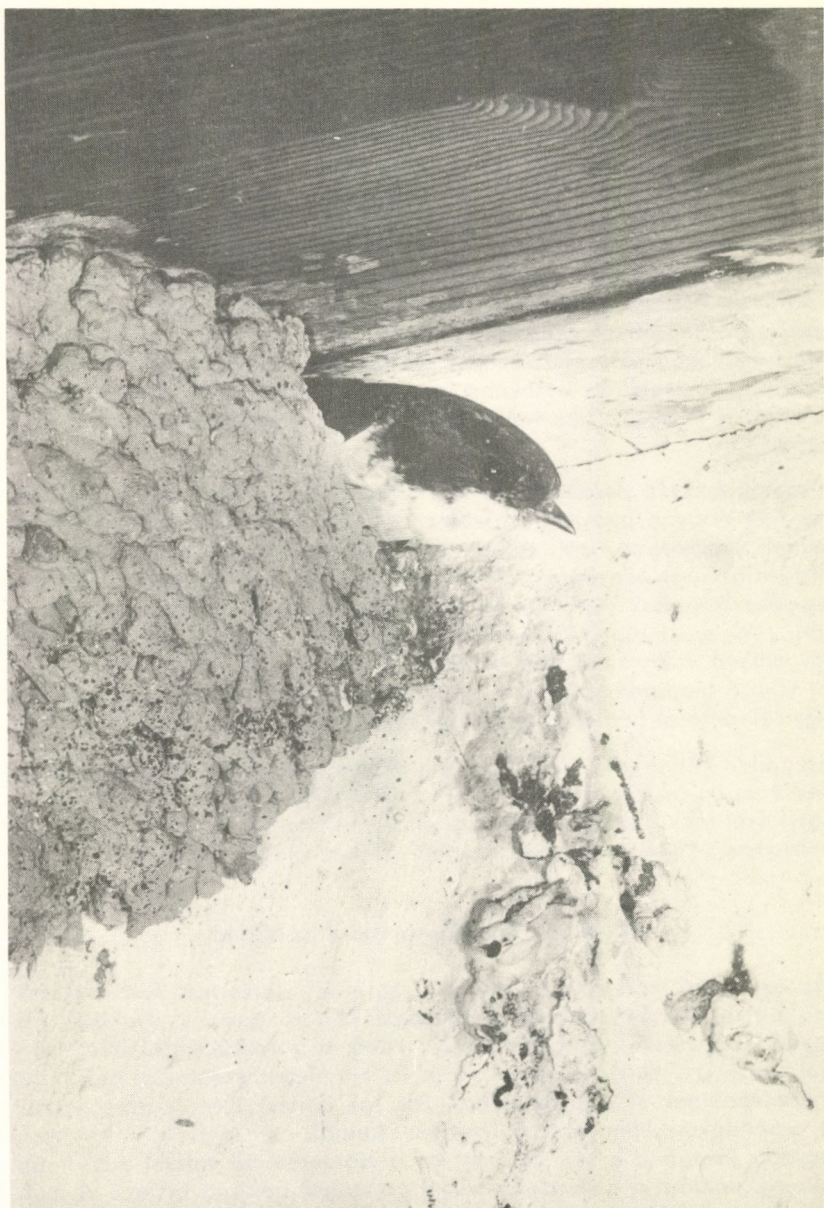
A füst- és molnárfecskék, ha csak tehetik az előző évi fészkeket foglalják el. Kicsit tatarozzák, javítgatják, néhány friss sárgalacsint ragasztanak a fészek peremére, új tollakat hordanak a belsejébe. A molnárfecskék csaknem mindig többedmagukkal, gyakran nagy telepekben költenek, a füstifecskék viszont szívesebben fészkelnek külön-külön, de ha a szükség úgy hozza, több pár is költ egymás közelében. Valamikor a kis falusi istállók korában, szinte minden portának megvolt a maga füstifecske párja, de a nagyobb istállókban akkor is gyakran lehetett több fészket találni. Szükségből a párok kénytelen kelletlen elviselik egymást, esetleg annyi fecske jelent meg tavasszal egyszerre az istállóban, hogy egyszerűen nem maradt lehetőség a revírnak, az egyes hímek által elfoglalt és védett területek kialakítására. Mert egyébként a szelíd füstifecskék kemény harcokat vívhatnak egymással a fészkelőhely birtokáért és nem egyszer előfordult már, hogy a vesztes, a legyőzött hím holtan hullott alá az udvar felett vívott légi csata után.

A molnárfecskék viszont fészkeiket nemcsak hogy közel építik egymáshoz, de nagyon gyakran egyiket a másikra tapasztják. Szívesen fészkelnek alacsonyan, így például egy Újkéren (dr. Faragó S. Nyugat-Magyarország) végzett vizsgálat szerint a fészkek átlagosan 345 cm magasan épültek (48⁰/₀ tornác plafonján, 26⁰/₀ lépcsőbejárat plafonján, 19⁰/₀ eresz alatt, 7⁰/₀ ablakmélyedésben). Az egyes fészkek alakja így erősen változó, mindig az adott lehetőségektől függ. Az érkező és távozó madarak soha nem civódnak, veszekednek egymással, mind egyikük a saját fészkeivel, a tojásokkal, fiókákkal van elfoglalva.

Szegeden (Albert A.) 1372 molnárfecskefészkek égtájak szerint a következőképpen oszlott meg: D 27⁰/₀; K 39⁰/₀; Ny 12⁰/₀; É 22⁰/₀. Az uralkodó szélirány a nyugati volt. Egy budapesti felmérés szerint (Nagy I.) a fészkek 94⁰/₀-a szalagházon épült, 86⁰/₀-a világos házfalon.

Néha új fészekben indul a költés

Ha az érkező madarak azt látják, hogy már valamennyi tavalyi fészek foglalt, új otthont építenek maguknak. Ott tipegnek a „frakkos” kis madárkák az eső után gyűlt tócsa mellett, a gulyakút közelében, szorgalmasan gyűjtik az agyagos sarat és ha eleget szedtek a csőrükbe, máris repülnek vele a fészkekhez. Ami az építést illeti, a füstifecskék a gerendákon könnyebb helyzetben vannak, a szálkás faanyagon ugyanis jól tapad a sár, de még így is előszeretettel valami szilárdabb alapra, például a gerendába vert erős szögre építik a fészket. A mol-

nárfecskék az eresz alatt néha hosszú gyöngyfűzért raknak apró sár-darabkákból a fehér falra, míg végül a legjobbnak vélt helyet megtalálják. Mert bizony könnyen leválik a vakolat és vele együtt a fészek is a földre hull, tojásokkal, fiókákkal. Ezért is szeretik a molnárfecskék az öreg épületek érdes vakolt falait, ahol jól tapad a sár, könnyű az építkezés.

Különleges fészkelőhelyek

A füst- és molnárfecske valaha sziklákon építették fészkeiket és azzal, hogy megtelepedtek emberi épületeken, teljesen új területeket hódítottak meg. Enélkül például az alföldeken soha nem jelenhettek volna meg mint fészkelők.

Bizonyára mindenki látott már olyan fecskefészket, amelynek elhelyezésében valami szokatlan volt, és amely éppen ezért elűtött a többi-től. A fecskék nagyszerűen tudnak alkalmazkodni és ezért néha valóban szokatlan, érdekes helyen találjuk fészkeiket.

A Hortobágyon és a Duna–Tisza köze pusztáin például, ahol nagy területeken nincsenek fészkelésre alkalmas lakóházak, a füstifecske párok juhodályokban, a nádtető belső felére ragasztották fészkeiket, mások a kútgyűrűben, vagy ha téglával volt kirakva a kút, annak alkalmas részein fészkeltek. Hidak alatt, beton áttereszek mennyezeti részén is gyakran megtelepszik egy-egy füstifecske pár, ha pedig a nyitott ablak csábításának engedve a szobában vagy a konyhában ütnék tanyát, a mennyezetről lelógó lámpa ernyőjére építkeznek.

Évekkel ezelőtt a Balaton mentén ívlámpára rakta fészket egy füstifecske pár és érdekes módon éjszaka etette a fiókáit. Az erős fény ugyanis nagyon sok rovar csalt a közelbe és a fecskék a néhány méter sugarú körben repkedve könnyedén összefogták a szükséges mennyiséget. Nappal azután többnyire csak pihentek, tollászkodtak, a fiókák pedig jóllakottnan, békésen szundítottak a fészek mélyén.

Dr. Molnár Gyula 1982-ben Békés megyében 5 méter magasan levő szarkafészekben talált füstifecske fészket. A pár 6 fiókát nevelt. A szarkafészek sárból levő csészéjét bélelték ki, ott ültek a fiókák, szüleik a fészek ógasbogas fedelének nyílásán át jártak be etetni.

Néhány molnárfecske pár rendszeresen költ a Balatont Szántódnál át-szelő révhajó oldalán. Repülve követik mozgó fészkeiket, útközben vadásznak legyekre, szúnyogokra és hol a tó közepén, hol az egyik, majd a másik part mentén etetik a fiókákat. Attól függően, hogy a komp-

hajó éppen merre jár autókkal és fecskéfészkekkel megrakodva. Legutóbb pedig arról érkezett hír, hogy a Nagymaros és Visegrád között közlekedő kompon füstifecske pár ütött tanyát és ugyancsak menetközben etették fiókáikat.

Lesben a fészeknél

A fecskék bizalmas madarak, hozzászoktak az emberekhez, ezért családi életüket is könnyen megfigyelhetjük. Egy-egy óra, amit a fészek közelében eltöltünk rengeteg élményt nyújthat és sok hasznos tudnivalóval gyarapíthatja madártani ismereteinket.

A molnárfecske és a partifecske tojásai hófehérek, ennek a zárt fészkekben illetve a sötét üregben van jelentősége, a füstifecskéé fehér alapon vörhenyesen pettyezettek. A fészekalj általában 5 tojásból áll, a füstifecske azonban 6 vagy 7 tojást is rakhat. A második költés idején gyakran már csak négy fiókat nevelnek, de az is előfordul, hogy a párok csak egyszer költenek. Feljegyeztek viszont olyan eseteket is füst- és molnárfecskékénél egyaránt, amikor a madarak háromszor neveltek és repítették fiókáikat.

A tojásrakás ideje függ a mindenkori időjárástól. A füstifecskékénél például meleg tavasz esetén már május első napjaiban megjelenhetnek a tojások a fészkekben, hűvös, esős években ugyanazon a területen a párok csak jóval később, a hó végén kezdenek költeni. A molnárfecske első költése májusban van.

A tojók naponta raknak egy-egy tojást és csak ha a fészekalj már teljes, kezdik meg a kotlást. A füstifecskékénél csak a tojó ül és időről időre elhagyja a fészket, hogy legyeket és más rovarokat fogjon magának, fehérhasú rokonánál a molnárfecskénél a hím és a tojó szépen megosztoznak a kotlás bizonyára elég fárasztó munkájában.

A kotló madár tollait kissé széttárva csendesen ül a tojásokon. Vigyáz arra, hogy testének melege valamennyit egyformán érje. Sőt, napjában többször forgatja is őket. Kissé megemelkedik a fészken, majd csőrével nagyon óvatosan egyiket a másik után megforgatja.

Érdemes megfigyelni azt a kedves jelenetet, amikor a molnárfecskék váltják egymást a kotlásban. Az egyik bent üldögél, a másik pedig valahonnét a magasból érkezik és egy pillanat alatt bebújik a nyíláson párja mellé. Ott fecskenyelven halkan „beszélgetnek” egy kicsit, majd az addig szorgalmasan kotló madár máris suhan ki a levegőbe, hogy kicsit megmozgassa a szárnyait és persze táplálékot keressen magának.

Míg a füstifecske tojó kotlik, a hím vigyáz a fészek környékére. Hingtázik az udvar felett a ruhaszárító kötélén, üldögél az eresz szélén vagy egy száraz faágon és kedves csicsergő hangján énekel. Ha a tojó lerepül a fészekről és táplálkozni indul, párja nyomban csatlakozik hozzá, együtt suhannak ki a mező vagy a kertek fölé. Amikor néhány perc múlva a tojó visszatér, a hím a tornácig vagy az istálló ajtajáig kíséri. Néha be is száll a nyitott ajtón, köröz egyet a békésen kérődző tehének feje felett, azután ismét kirepül a napsütésbe.

A molnárfecskéknél általában jóval nehezebb megfigyelni az összetartozó párok viselkedését, hiszen, különösen a nagyobb telepeken, a madarak örökösen jönnek, mennek, állandó a forgalom. Hasonlít ez egy kicsit a nagy lakótelepek életére, ahol ugyancsak mindig sok ember járkal, sétál a házak között.

A kotlási idő általában 14–15 napig tart, de hűvös időben a füstifecskéknél néha csak a 16. napon kelnek a fiókák. A tojások héja rendszerint a hajnali órákban pattan meg és a fiókák csaknem mindig egyidőben, néhány óra leforgása alatt kelnek ki. Csupaszok, vakok és nagyon tehetetlenek az első napokban. Az átlag 20 grammos füstifecske fiókája kikelésekor mindössze másfél grammot nyom! A tojó eleinte nem mozdul róluk, melengeti őket, az eleséget, apró rovarokat a hím hordja a fészekhez. Később már mindkét szülő etet, de éjszakánként a tojó kitollasodásukig melengeti a fiókákat.

Az öreg madarak a fészket példásan tisztán tartják. Amelyik fióka enni kapott, alig nyelte le a falatot, máris forogni kezd a fészekben, addig izeg-mozog, míg a hátulsó felét nem nyújtja felfelé. Ott pedig megjelenik a finom hártýába burkolt fehér-fekete színű ürülékcsozó. Ezeket eleinte az öreg madarak többnyire lenyelik, később a csőrükbe kapva szállítják el a fészektől és valahol távolabb egyszerűen elpotytyantják. Amikor a fiókák már nagyok, ürítés előtt megfordulnak, kihátrálnak a fészek szélére és a peremen túlra pötytyentenek. Ilyenkor van nagy szükség a fészek alá erősített deszkára, a „fecskepelenkára!”

A füstifecskénél könnyű megfigyelni, hogy a tojó még egyéb módon is gondoskodik a fészek tisztaságáról. A peremen kapaszkodva csőrével és fejével a fiókák alá nyúl, kicsit meg is emeli őket és közben fellátja, felrázza az alaposan ledöngölgödött bélést. A fecskék ilyenkor a fészekben talált táplálékmaradványokat is lenyelik, tehát igazán tökéletes munkát végeznek.

Nem könnyű dolog az öt éhes csőröcskét jóllakatni. Alig suhan be az istálló ablakán az anyamadár, a fiókák mintha csak rugók löknék őket, úgy nyújtóznak felé. Egymás mellett táton az öt élénksárga torok, amelyek még a leghomályosabb istállóban is szinte világítanak, mutatják az utat a szülőknek, hová dugják a csőrükben hozott rovarokat.

A fiókanevelés időszakában a fecskék a hajnali szürkülettől alkonyatig járják a légi országutakat, hogy elegendő táplálékot gyűjtsenek a fiókák és maguk számára. Megszámolták, hogy egy füstifecske pár reggel 4 és este 9 óra között 538-szor etette meg fiókait, legsűrűbben 62-szer este 7–8 óra között. A molnárfecskék a telep közelében többnyire nagy magasságban zsákmányolnak, a füstifecskék viszont néha a mezei utak felett suhannak végig olyan alacsonyan, hogy szinte érintik a szekerek sárba ágyazott nyomait. Máskor a forgalmas autótutak felett nyilalnak és a gépkocsik felverte legyeket kapják el hihetetlen ügyességgel. Ha hűvös, esős napok járnak, nyomban megjelennek a vizek felett, de ott látjuk őket a gulya, a nyáj vagy a konda körül is, amint a legelésző jószág lábai között átsuhanva az így felvert legyeket ejtik zsákmányul. Gyakran halljuk: magasan repülnek a fecskék, jó idő lesz! Vagy: esni fog, mert a fecskék alacsonyan, a gabonatáblák felett vadásztatnak! Ebben a népi megfigyelésben sok igazság van, ugyanis a repülő rovarok a légnyomástól függően változtatják magasságukat, eső előtt, alacsony légnyomásnál például lejjebb repülnek, a fecskék pedig természetesen követik őket.

Először a levegőben

A kirepülés nagy esemény a fiatal fecskék életében. Már napokkal előtte készülnek rá. A már tollas molnárfecskék kíváncsian lesnek ki a nagyvilágba a bejárónyíláson át, ismerkednek környezetükkel. Ha észreveszik, hogy figyelik őket, beljebb húzódnak, de néhány perc múlva már újra kikukucskálnak. Az agárdi strandon, ahol a kabinok ajtajai felett, alig karnyújtásnyira rengeteg molnárfecske fészek épült, a fiókák már teljesen megszokták az embereket. Ha tollaslabda csata zajlik a kabinsorok között, fejüket hol erre, hol arra fordítva követik tekintetükkel a könnyedén szálló fehér labdát, amelyet az öreg madarak is ügyesen kikerülnek, amikor a magasból alásuhanva az eleséggel a csőrükben a fészekhez érkeznek.

Magát a kirepülést a legkönnyebben a füstifecskéknél figyelhetjük meg. Előtte a peremen egymás mellett szorongó fiókák már napokon át próbálgatják a szárnyukat, szaporán verdesik a levegőt, közben majd csak le nem lökik mellettük szorongó testvérkéjüket. Repülni akarnak, tulajdonképpen már tudnak is, hiszen erre nem kell tanítani egyetlen madarat sem, mégis nehéz az első nekirugaszkodás. Pedig a szülők ott keringenek, repdesnek az istálló előtt, berepülnek a nyitott ajtón, ismét kiszállnak, hívják, csalják a fiókákat, s közben sűrűn hallatják éles vészhangjukat.

A legbátrabb végül váratlanul mégiscsak nekilődul. Eleinte kicsit ügyetlenül verdes, de csakhamar rájön a repülés ízére és máris ott ül azon a vastag zsinóron, ahol máskor a száradó ruhák lógnak. Kicsit bizonytalanul kapaszkodik, szárnyaival tartja az egyensúlyt különösen akkor, amikor testvérei is egyenként melléje szállnak. Szorosan egymás mellett ül mind az öt fióka, de már friss szél borzolja a tollaikat és a kora reggeli napsütés ragyog le rájuk.

Az öreg fecskék nem tudnak számolni, ezért többször is berepülnek az üres istállóba, néhány kört írnak le és csak amikor meggyőződtek róla, hogy minden fiókájuk elhagyta a fészket, kezdenek újból etetni. Később átvezetik a fiókákat az öreg akácfa száraz ágára, ahová a lombos gallyak hús árnyékot vetnek. Egész nap ott üldögélnek, de néha egy-egy rövid félkört repülnek, gyakorolnak, erősítgetik a szárnyizmaikat. Később az öregek már a levegőben etetik őket, egymás felé repülnek, egy pillanatra megállnak a levegőben, a fióka gyorsan átveszi a falatot, azután ketten két irányba repülnek tovább. A fiatalok az első estéket még a fészekben töltik, de később fokozatosan elmaradnak, sőt a második költés idején már az öregek űzik el őket.

A fiatal fecskék számára ezután a gondtalan kalandozások időszaka kezdődik. Semmi más dolguk nincs, mint, hogy jóllakjanak, erre pedig a meleg nyári napokon minden lehetőségük megvan. Megtanulnak inni is. A fecskék számára létfontosságúak a szabad vízfelületek, hiszen ők nem tudnak a posztátkhoz, fűzikéhez és más madarakhoz hasonlóan a növények leveleiről harmatcseppeket kortyolgatni. Így aztán reptükben isznak és bármilyen különösnek hangzik, így is fürdenek. Ivás közben csak a csőrükkel érintik a felszínt, de ha a meleg nyári reggelen frissítő fürdőre vágynak, egy pillanatra egész testüket beleejtik a vízbe, de még ugyanazzal a lendülettel ismét a levegőbe emelkednek.

Közeleg az ősz

Fecskéink már jóval a tulajdonképpeni vonulás megkezdése előtt készüldni kezdenek a nagy útra. Néha tömegesen ülnek a drótszállakon, felrebbennek, keringenek egyet, majd ismét letelepednek. Ezek a játékos gyakorlatok azonban menten komoly színezetet kapnak, ha a fecskék egyik természetes ellensége, a hegyes szárnyú kabasólyom feltűnik a közelben. A pihenő madarak riadt vészkiáltásokkal ezerfelé nyilalnak, de ha a veszély elmúlt, ismét a drótokra telepednek. Molnárfecskéket gyakran láthatunk a tetőkön pihenni, főként hűvös reggeleken, amikor a napsütötte, már langyos cserepek kellemesen melegítik őket.

Vándorúton Afrika felé

A csoportosulást követő tulajdonképpeni fecskevonulás augusztus végén indul. A gyülekező és csapatokban mozgó madarak rendszeresen a nádasokban éjszakáznak, ezt a fiatal, laza csapatokban mozgó füstifecskéknél gyakran már július derekán megfigyelhetjük.

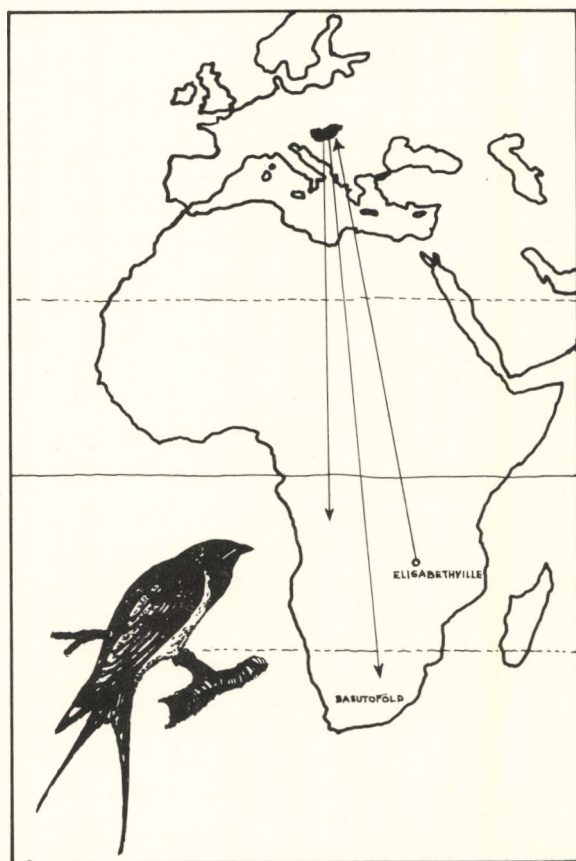
A vonulás fő ideje szeptemberre esik. A fecskék nappal vonulnak, így gyakran szemtanúi lehetünk ennek az érdekes jelenségnek. Ne gondoljunk azonban a seregélyekéhez hasonló, zárt csapatokra. A fecskék lazán összetartó csoportokban vonulnak dél felé, gyakran egészen alacsonyan repülnek a nádasok vagy a rétek felett. Ilyenkor órákon át húznak, valamennyien ugyanabba az irányba, mintha csak valami láthatatlan kis iránytűt követnének.

Sokan úgy gondolják, hogy a fecskék a leggyorsabb madarak és mindig nagy sebességgel repülnek. Pedig a valóságban például a füstifecske átlagosan nem repül 40–50 kilométernél gyorsabban. Nem is teheti, hiszen a fecskék a levegőben zsákmányolnak, és mindig készen kell állniuk arra, hogy egy hirtelen felbukkanó rovar után gyors fordulatot tegyenek. Ha szép az idő, különösen a hosszú szélső faroktollaik hiányáról könnyen felismerhető fiatal füstifecskék néha több napon át elidőznek ugyanazon a környéken.

A vonulás időben nagyon elhúzódik. Az első magyar fecskék már Afrika földje felett suhannak, amikor a megkésített molnárfecske költések fiókája szeptember második felében még a fészekből nézegetnek kifelé, de északabbról átvonuló füstifecskéket még októberben is láthatunk. Űresen ásítanak a fészkek az eresz alatt és az istállók gerendáin, varjak kárognak ott, ahol nemrég még a fecskék vidám csivitelése hal-

latszott. „Közel a tél, mén a fecske” tartja a mondás, de az őszi má-
dárvonulásra céloz Petőfi is, amikor így ír:

üres már a fecskefészek
itt az ereszháj alatt,
üres már a gólyafészek
tetejében a kéménynek, ..
vándor népe ott halad.

Gyűrűs fecskék

Fecskéink Afrikában töltik a téli hónapokat, de eddig csak a füstifecskékkel kapcsolatban rendelkezünk néhány biztos adattal. A térképen bemutatjuk azoknak a fecskéknek a vonulási útját, amelyeket hazánkban jelöltek és Afrikában kerültek meg illetve az egyetlen fekete földrészen gyűrűzött és Magyarországon ellenőrzött füstifecskével kapcsolatosak. Sajnos az apró madarak megkerülési aránya nagyon alacsony, ezer gyűrűs példány közül átlagosan legfeljebb egyetlenegről érkezik visszajelentés a messzi idegenből.

Lehet, hogy a véletlen is közrejátszott, de például füstifecskéből annak idején negyvenezer példányt jelöltek meg Magyarországon, mire az első afrikai visszajelentés megérkezett. Molnárfecskével kapcsolatban pedig még ma sincs egyetlen biztos adatunk sem a hazai állomány telelőhelyéről.

A fecskéket a Magyar Madártani Egyesület tagjai részint mint fészekben ülő fiókákat jelölik (elsősorban füstifecskéket, ahol a nyitott fészekben könnyű a madarakhoz férni), részben nagy hálók segítségével fogják a már repülő madarakat. Különösen nádasok közelében lehet a nyár végi, őszi csoportosulás idején sok füstifecskét fogni. Ugyanilyen hálókkal molnárfecske telepek közelében jelölik az érkező és távozó madarakat.

A gyűrűzés nem fáj a madárnak, néhány másodperces múltó ijedtséget jelent csupán, az alumíniumból készült és számokkal ellátott parányi gyűrű pedig olyan könnyű, hogy a fecskék rövid idő alatt megszokják és attól kezdve észre sem veszik, hogy a csüdjükön van.

A jelölések segítségével nagyon sok érdekes dolgot sikerült megtudni a fecskék életmódjával kapcsolatban. Csak így lehet teljes bizonyossággal állítani, hogy tavasszal ugyanaz a fecske tér vissza a fészekre, dr. Thóbiás Gyula magyar kutató ezzel a módszerrel vizsgálta a párok összetartását. Egyebek mellett megállapította, hogy csak a legkritkább esetben (valószínűleg csak területhűségüknek köszönhetően) találkozik ugyanaz a két madár a következő évben, de gyakran már a második költésre is új tojót választ a hím, korábbi párja pedig a közelben szintén új hímekkel nevel fiókákat.

Gyűrűzések alapján tudjuk azt is, hogy néha olyan esetek is előfordulnak, amikor egy hím két tojóval tart kapcsolatot. Az NSZK-ban megfigyelt bigámista füstifecske szorgalmasan etette mindkét fészekben a fiókáit, a tojók viszont csak a sajátjaikkal törődtek.

A füstifecskek szabadban elért életkorát vizsgálta egy Brombach nevű kutató, ugyancsak gyűrűk segítségével. Hat év leforgása alatt 426 egy-éves, 113 kétéves, 35 hároméves, 18 négyéves és 5 ötéves példányt sikerült visszafognia, és végső következtetésként azt a megállapítást tehette, hogy az évi pusztulás 67–70% között ingadozik.

Volt Brombachnak egy 11 éves gyűrűs füstifecske hímje is. Ez a madár a 11 év alatt 5 tojóval tartott kapcsolatot, egy-egy alkalommal 4–4 éven át ugyanazzal a madárral nevelt fiókákat, három további tojóval csak egy költési szezonon át volt együtt. Ennek a hím madárnak a 11 év leforgása alatt összesen 101 fiókája volt.

Fecskevédelem

Fecskeink természetes ellenségei között említhetjük a kabasólymot, amely elsősorban a kirepült fiatalokra vadászik, a ház körül a macska okozhat kárt, amikor az alacsonyan szálló füstifecskéket elkapja, és

előfordult már, hogy éjszaka a gyöngybagoly rongálta meg a fészket és ette meg a fiókákat. Ez a pusztulás azonban csak az egyedek szempontjából lehet tragikus, a fajt természetesen nem érinti.

Kiheverik madaraink az olyan, valóban katasztrófa jellegű pusztulásokat is, amelyeket például legutóbb 1974. őszén az Alpok térségében tapasztaltak. A hirtelen jött erős lehűlés és a rovarvilág ezzel párhuzamos eltűnése miatt sok-sok ezer fecske pusztult el. Német és svájci madárbarátok több mint tízezer elgyengült példányt szedtek össze, nyers hússal, lisztkekaccal etették őket, majd a madarak nagy dobozba kerültek és az érintett légitársaságok példamutatóan gyors intézkedése nyomán órákkal később a dél-európai és észak-afrikai partokon repülhettek ismét a szabadba. A legyengült fecskék újra repülő rovarokhoz jutottak és, hogy a segítség nem jött későn, azt jó néhány megjelölt és 1975 tavaszán szerencsésen hazaérkezett példány bizonyította.

Nyugat-Európa egyes nagyvárosaiban a fészkelő fecskék számára súlyos gondot jelent, hogy egyszerűen nem találhatnak sarat az építkezéshez. Szerencsére a madárbarátok idejében észrevették ezt és ma már tavasszal mindenfelé látni a mesterséges sárgyújtó helyeket, amelyeket örömmel keresnek fel a megtelepedni kívánó fecskék.

Készítenek külföldön műfészkeket is a fecskék számára. Miért is ne? Hiszen a cinegék, légykapók, seregélyek és társaik már sok évtizede használják a mesterséges odúkat a kertekben és az erdőkben. Miért ne vennék örömmel a segítséget a fecskék is?

A Magyar Madártani Egyesület, amely az 1982. és 1983. éveket a fecskék védelme évének nyilvánította, ugyancsak megkezdte a műfészkek egyelőre kísérleti terjesztését. A fészkekhez a felerősítést könnyítő hátlap tartozik. Az első hazai eredmények biztatóak, a fecskék több helyen elfoglalták a kihelyezett műfészkeket. Igaz, előfordult, hogy a füstifecskének szánt és felül nyitott fészkek éppen egy molnárfecskének tetszett meg, szépen be is boltozták, „megfejelték” a műfészket és saját izlésüknek megfelelő lakást alakítottak ki belőle. Aki a jövő évben maga is szívesen megpróbálna fecsketelepitéssel, jelezze igényét a Központi Irodán.

A második költésű molnárfecské fiókák néha meglehetősen későn, szeptember második felében repülnek ki a fészkekből és jó szándékú madárbarátok ebben az időben gyakran érdeklődnek: vajon eljutnak-e ezek a kései fecskék Afrikába? A válasz az, hogy általában igen, hiszen Magyarországon többnyire szép az őszi, meleg, napsütéses az idő, ennek megfelelően nagy a rovarmozgás, a fecskéknek pe-

dig tulajdonképpen csak a tengerpartig kell lejutniuk, onnan már szinte nyáriás időben folytathatják útjukat Afrikába.

Ha fészekből kiesett fióka kerül hozzánk és nincs mód arra, hogy visszahelyezzük testvérei mellé, nagyon apróra vágott nyers hússal, rovarokkal, lisztkekaccal etethetjük, amíg megtanul repülni. Tegyük a húsról kétnaponként késhegynyi kalciumfoszfátot (patikában kapható). Ha a madár már jól repül, etessük meg és egy meleg, napsütéses délelőttön eresszük vissza társai közé. A légyfogás tudománya vele születik minden fecskével, nem kell féltünk többé.

Fecskéinket sokféle módon védhetjük, sok mindenben segíthetünk nekik, de a legfontosabb mégis az, hogy velük és rajtuk keresztül az általános madárvédelmet erősítsük és népszerűsítsük minél szélesebb körben. Csak ha mindenki egy kicsit a magáénak érzi a magasban szállósó, az eresz alatt vagy az istállóban fészkeket építő madarakat, akkor mondhatjuk el, hogy a magyar nép kedves madarai, a fecskék, legalábbis idehaza jó kezekben vannak.

Kedves Madárbarát!

Ismeretterjesztő füzetünkben legkedvesebb madaraink közül a füstös molnárfecskéről ejtettünk néhány szót. Ne feledje azonban, hogy erdeinkben, kertekben, parkokban még sok más énekesmadár él. Ha szeretné még jobban megismerni őket, ha szeretné tudni, mit tehetne érdekükben, jöjjön közénk, legyen tagja a Magyar Madártani Egyesületnek. Legfontosabb célkitűzésünk, hogy minden hazai madárbarátot magunk köré tömörítsünk. Minél többen vagyunk, annál többet tehetünk madaraink gyakorlati védelme érdekében.

Központi irodánk és postacímünk:

Magyar Madártani Egyesület, 1024 Budapest, Keleti Károly u. 48.

Írta: SCHMIDT EGON

Fotók: BÉCSY LÁSZLÓ

Címlaptervező: MURAY RÓBERT

Grafika: BUDAI TIBOR